

Гордана Јаневска
Драгана Љубисављевић
др Србољуб Ђорђевић

Методички приручник за учитеље
уз уџбенички комплет
Природа и друштво 3
у трећем разреду основне школе

БИГЗ школство

„Учитељ не може остати статичан, непокретан у знањима. Сваки учитељ, водећи ученика напред, осећа потребу да и сам учи.“

Лав Толстој

„Школа не сме да буде оптерећење, већ одговор на радозналост коју дете носи у себи“.

Павле Васић

„Вредније је да ученик самостално и слободно мисли, па макар и не мислио увек правилно, него да пасивно усваја туђе мишљење па макар оно било правилно“.

Максим Горки

Поштоване колеге и поштоване колегинице,

Приручник Природа и друштво за трећи разред намењен је учитељима/учитељицама који користе уџбеник¹ и ЦД аутора Гордане Јаневске и Драгане Љубисављевић и радну свеску Мирјане Ристић издавачке куће Bigz са жељом да им помогне у осмишљавању и креирању наставног градива на мало другачији начин. Одређеним конкретним идејама смо се потрудили да часови Природе и друштва буду право задовољство за успешан рад на којима ће ученици постизати бољи успех, лако и на интересантан начин усвајати трајна знања која ће примењивати у свакодневном животу.

На почетку приручника дат је разрађени глобални и оперативни план рада који садржи све елементе савремене наставе.

Дневне припреме поседују методичко-дидактичке елементе потребне за извођење наставе, а циљ и задаци наставе и образовна постигнућа ученика су усклађени са Законом о основама система образовања и васпитања ("Службени гласник РС", бр. 62/03, 64/03, 58/04 и 62/04) и усаглашен са Правилником о изменама и допунама Правилника о наставном плану и програму основног образовања и васпитања за трећи разред образовања и васпитања („Службени гласник РС“ – „Просветни гласник“, бр. 110-00-20/2005-02 од 03.02.2005.године).

За све наставне јединице на којима ученици усвајају нова знања дат је предлог реализације часова који поред методичко-дидактичких елемената садрже: тест-зататке за проверу знања која су ученици усвојили тога дана и изглед табле – графофолије.

Имајући у виду да постојећа законска регулатива препознаје тзв. термин **инклузивно образовање** и обавезу редовне школе да упише ученика са посебним потребама (а редовне школе је похађала и сада похађа и ова категорија ученика), у оквиру артикулације сваког часа наставе Природа и друштво, дати су и могући исходи за ученике са посебним потребама. Овде посебно морамо истаћи чињеницу да категорију ученика са посебним потребама представља веома широки низ различитих појавних облика који нису униформни. Управо та хетерогеност појавних облика захтева различите приступе у организацији и извођењу часа, односно подршци која је потребна оваквом ученику у редовној школи. Због тога се мора посебно имати у виду да се предложени исходи могу односити, пре свега, на категорију ученика са посебним потребама који имају успорени когнитивни развој.

---

¹ Природа и друштво 3- уџбеник за трећи разред основне школе, Гордана Јаневска, Драгана Љубисављевић, BIGZ, Београд 2008.-одобрен је од стране Министарства просвете Републике Србије као уџбеник решењем број: 650-02-00259/2008-06/06 од 20.06.2008.

Да би се у редовној школи пружила одговарајућа подршка у циљу постизања оптималног укључивања ученика са посебним потребама у образовно-васпитни рад и вршњачки колектив, потребно је да школа за сваког оваквог ученика донесе и одговарајући **индивидуални образовни план (ИОП)** подршке који ће бити донет као предлог тима за инклузивно образовање. Индивидуални образовни план би ближе уредио, поред осталог, посебне стандарде постигнућа и прилагођене стандарде за наставу Природа и друштво, са образложењем за одступање од посебних стандарда, као и индивидуализован начин рада учитеља прилагођен врсти сметње или тешкоће у развоју и учењу. Аутори Приручника, овом приликом, посебно наглашавају да питање образовања ученика са посебним потребама у редовној основној школи нису могли ближе да уреде с обзиром на недостатак одговарајућих системских решења, која ће се, надамо се, убрзо донети.

Часови на којима се утврђује наставно градиво обилују разноврсним облицима рада на којима долази до изражаја креативност ученика, тимски рад, одмереност задатака за ученике са посебним потребама, истраживања, активности у локалној средини....

На крају сваке тематске целине за час систематизације дат је тест (небаждарен) - задаци за испитивање знања и проверу напретка ученика у усвајању градива који прате уџбеник **Природа и друштво 3** и прилагођени су психофизичким могућностима ученика.

Тест садржи 20 задатака различитих типова (алтернативни избор, вишеструки избор, допуњавање, сређивање и упоређивање).

Након поделе теста пожељно је саопштити ученицима следеће Упутство: „ Данас ћете самостално решавати низ задатака. Настојте их решити што више како би ваш успех и успех целог разреда био што бољи. Ако вам се неки задатак учини претешким, решавајте следећи. Задаци су различитог облика. У неким треба одабрати тачан одговор, а у неким дописати реч или средити одговарајуће податке који се нуде у задатку. Пажљиво прочитајте сваки задатак да би ваш одговор био тачан. Када одговорите на сва питања која знате, вратите се на задатке које нисте знали решити. Можда сте се у међувремену сетили оно што треба написати. Након тога поново прочитајте своје одговоре и проверите да ли сте тест тачно решили. За време рада не смете се договарати ни преписивати. Узмите задатке, упишите своје име и презиме, разред, датум. Желим вам што бољи успех у решавању задатака. Можете почети са радом“.

У току рада на решавању теста наставник може појединим ученицима даје индивидуалне инструкције у вези решавања појединих задатака, али никако не готова решења и одговоре.

Предмет Природа и друштво је комплексан. Он се ослања на радозналост деце за новим сазнањима, али у исто време продубљује већ стечена знања ученика,

проширујући садржаје првог и другог разреда новим.

Садржаји Природе и друштва користе дете као основни материјал који ће припремати за живот у свету неизвесности и конфликта, а учитељи то исто дете уче да своје знање практично примењује и да се у опису његове личности нађу иницијативност, толерантност, комуникативност, али и истинитост, осећај праведности, критичности, слободољубивости, храбрости, смелости и томе слично.

У времену које долази знање ће надјачати мудрост, а учење ће се вредновати не само као друштвена вредност, него и као богатство појединца.

Васпитање будућности обухвата веома значајно питање, питање васпитања животне заједнице, јер је то инструмент за свеукупни развој животне средине.

...Потрудили смо се да странице овог Приручника и Уџбеника пронађу своје место у богатом и разновсном темељу таквог васпитања. Зато смо све своје напоре уложили у генерације, у чије руке са поносом остављамо своју будућност.

Жеља нам је да овај Приручник учитељи користе у свакодневном раду и припремању наставе. Сви садржаји у Приручнику могу се мењати и прилагођавати, како потребама и могућностима конкретне школе, тако и потребама и могућностима сваког ученика одељења понаособ.

УЏБЕНИК

У уџбенику Природе и друштва се налази:

***УВОДНА СТРАНА ЗА СВАКУ НАСТАВНУ ЦЕЛИНУ**

У склопу наставних целина(тема) обрађене су наставне јединице са следећим захтевима:

*РАЗМИСЛИ –питања која повезују градиво са свакодневним животом и наводе на размишљање

*илустрације и фотографије као саставни део градива који ти олакшава учење

*главни текст је подељен на мање целине ради лакшег сналажења

*ОДГОВОРИ – питања која ти помажу при усвајању градива

*САЗНАЈ – занимљивости које су у вези са лекцијом

*ПРОБАЈ – задаци и предлози огледа за проверу знања

*ОГЛЕДИ – задаци предвиђени за испитивање својстава одређених материјала, могу се радити на часу или код куће; циљ огледа је да самостално изведеш закључке који ти олакшавају усвајање градива.

*графички прикази ти помажу да запамтиш најважније делове лекције.

Дете кроз ову књигу (уџбеник) постепено сазнаје ширу околину (завичај). Упознаје је решавањем многобројних задатака и проблема, истраживањима, огледима, задужењима ...Ви сте ту да му пружите основне информације и да га упутите како да крене у истраживање. Ово активно учење омогућава развијање стваралачких способности ученика, критичког мишљења, креативност.

Уџбеник је намењен само и једино ученицима.

РАДНА СВЕСКА

Радна свеска је богата разноврсним задацима: практичним проблемским ситуацијама, задацима за вежбање и утврђивање, задацима са истраживањем, испитивањем, огледима, занимљивостима, информацијама, новим открићима...

ЦД

На ЦД-у су мултимедијално приказане наставне јединице. Он прати садржај Уџбеника и обилује текстом, илустрацијама, фотографијама, музичким прилозима, занимљивостима и информацијама

Много успеха у раду желе Вам

Аутори

2. Циљ и задаци наставе Природе и друштва

Циљ и задаци

Циљ наставног предмета *природа и друштво* јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему.

Задаци овог наставног предмета су:

- развијање способности запажања основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности;
- развијање основних појмова о природном и друштвеном окружењу и повезивање тих појмова;
- развијање основних елемената логичког мишљења;
- развијање радозналости, интересовања и способности за активно упознавање окружења;
- оспособљавање за самостално учење и проналажење информација;
- интегрисање искуствених и научних сазнања у систем појмова из области природе и друштва;
- стицање елементарне научне писмености и стварање основа за даље учење;
- усвајање цивилизацијских тековина и упознавање могућности њиховог чувања, рационалног коришћења и дограђивања;

- развијање еколошке свести и разумевање основних елемената одрживог развоја.

ТРЕЋИ РАЗРЕД

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Задаци

- развијање способности запажања основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности;
- развијање основних научних појмова из природних и друштвених наука;
- развијање основних појмова о ширем природном и друштвеном окружењу – завичају;
- развијање радозналости, интересовања и способности за активно упознавање окружења;
- развијање основних елемената логичког мишљења;
- стицање елементарне научне писмености, њена функционална применљивост и развој процеса учења;
- оспособљавање за сналажење у простору и времену;
- разумевање и уважавање сличности и разлика међу појединцима и групама;
- коришћење различитих социјалних вештина, знања и умења у непосредном окружењу;
- развијање одговорног односа према себи, окружењу и културном наслеђу.

3. САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

3.1. ПРИРОДА ↔ ЧОВЕК ↔ ДРУШТВО

Мој завичај*

Облици рељефа у окружењу: низије, котлине и планине (подножје, стране, обронци, врх планине).

Облици појављивања воде у окружењу (река и њене притоке, бара, језеро...).

Животне заједнице (састав земљишта, влажност, утицај светлости и топлоте, биљни и животињски свет) и међусобни утицаји у животној заједници.

Копнене животне заједнице (шуме и *травнате области*).

Култивисане животне заједнице: обрадиво земљиште (воћњаци, повртњаци, њиве...) и паркови.

Карактеристични биљни и животињски свет копнених животних заједница. Ланац исхране.

Значај и заштита рељефа (земљишта и копнених животних заједница).
Водене животне заједнице (баре, језера, реке...)
Карактеристични биљни и животињски свет водених животних заједница. Ланац исхране.
Значај и заштита вода и водених животних заједница.

Нежива природа

Разлике и сличности воде и других течности (провидност, густина, вода и друге течности као растварачи).
Понашање тела (материјала) у води и различитим течностима (плива – тоне, раствара се – не раствара се; зависност брзине растварања од уситњености материјала, температуре и мешања).
Промене при загревању и хлађењу течности (промена температуре, испаравање – брже, спорије, замрзавање...)
Основне карактеристике течности (променљивост облика, простор који заузима – запремина, слободна површина, услови тока ...).
Ваздух притиска и покреће. Променљивост облика и запремине.
Промене које настају при загревању и хлађењу ваздуха (промена температуре, запремине, струјање ваздуха...)
Чврсто, течно, гасовито – разлике и сличности (облик, запремина, понашање при механичким и топлотним утицајима).
Промене материјала и објеката: повратне (испаравање, кондензовање, еластичност) и неповратне (сагоревање, рђање).

Веза живе и неживе природе

Својства земљишта и њихов значај за живи свет.
Својства воде и ваздуха која су значајна за живи свет и људску делатност (утицај воде и ваздуха на земљиште, биљни и животињски свет, снага воде и ветра ...).
Кружење воде у природи.
Временске прилике и њихов значај за живот у окружењу.
Различити звуци у природи као последица кретања.
Повезаност животних заједница и улога човека у њиховој одрживости.

3.2.КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ И ВРЕМЕНУ

Различити облици кретања и њихове основне карактеристике (кретање по правој линији, кружно кретање, кретање тела на опрузи, клатна, таласање... ; уочавање узрока настанка неких кретања и периодичног понављања).
Кретање производи звук (треперење затегнуте жице, гумице, затегнуте коже...)
Када и како тела падају, клизају се и котрљају наниже.
Оријентација према Сунцу и одређивање главних страна света.
Оријентација помоћу плана насеља.
Оријентација на географској карти Републике Србије (уочавање облика рељефа, вода, насеља, саобраћајнице, границе ... завичај на карти Србије).
Временске одреднице (датум, година, деценија, век – ближа и даља прошлост).

3.3.НАШЕ НАСЛЕЂЕ

Како откривамо прошлост (сведоци ближе и даље прошлости).
Трагови прошлости: материјални, писани, усмени и обичајни.
Чувамо и негујемо остатке прошлости.

Некад и сад

Одређивање ближе и даље прошлости (живот у породици, школи, насељу, завичају).

Мој завичај и његова прошлост – културна и историјска (начин живота, производња и размена добара, занимања, одевање, исхрана, традиционалне светковине, игре, забаве...).

Ликови из наших народних песама, приповедака и бајки – повезаност догађаја из прошлости са местом и временом догађања.

Знаменити људи нашег краја (просветитељи, песници, писци, сликари, научници...).

3.4.МАТЕРИЈАЛИ И ЊИХОВА УПОТРЕБА

Специфичне промене материјала под топлотним и механичким утицајима (метал, пластелин, вода, пластика различите тврдоће, дрво, восак, алкохол, крзно...).

Електрична проводљивост воде, водених раствора и ваздуха (провера помоћу струјног кола са батеријом и малом сијалицом).

Ваздух – топлотни изолатор.

Магнетна својства материјала (природни магнети, могућност намагнетисавања тела и особине које тада испољавају).

Својства материјала одређују њихову употребу.

Значај и неопходност рециклирања материјала и рационалне потрошње производа од стакла, пластике, метала.

3.5.ЉУДСКА ДЕЛАТНОСТ

Становништво нашег краја (сличности, разлике, суживот).

Дечија права, правила група (познавање, уважавање и живљење у складу са њима).

Производне и непроизводне делатности људи и њихова међузависност.

Село и град, сличности и разлике (загађеност...), њихова повезаност, зависност и међуусловљеност.

Саобраћајнице у окружењу (понашање на саобраћајницама: прелазак преко улице, пута, кретање дуж пута, истрчавање на коловоз, коришћење јавног превоза, вожња бициклом, игра поред саобраћајница; именовање и препознавање на географској карти).

Међусобни утицаји човека и окружења (начин на који човек мења окружење), утицај на здравље и живот кроз правила понашања која доприносе одрживом развоју.

4. НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Наставни предмет *природа и друштво* представља програмски континуитет наставног предмета *свет око нас* из прва два разреда основног образовања и васпитања. Он наставља развојну концепцију узлазних спиралних кругова у грађењу појмова, усвајању знања, вештина, ставова и вредности из интегративних области природе и друштва. Поступно се развија принцип завичајности који се протезе кроз цео први циклус:

I разред *Моја околина* (непосредно окружење)

II разред *Моје место* (насеље са околином)

III разред *Мој завичај* (природно и друштвено окружење, крај)

IV разред *Моја домовина* (држава Србија, део света).

Структура програма указује на континуитет у појачаном развијању знања из природних наука што се огледа у избору садржаја програма. Такође, постоји нов приступ при изучавању прошлости, који је ослобођен садржаја из шире историје јер их ученици теже усвајају на овом узрасту.

Као и у претходна два разреда потребно је обезбедити интегрисаност градива које се обрађује, како међу различитим садржајима програма, тако и са другим предметима и реалним животом. Систематизовањем, допуњавањем и реструктурирањем искуствених сазнања ученика и њиховим довођењем у везу са научним сазнањима, знања се надограђују, проверавају и примењују. Запажање основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности треба да буду у основи свих активности у реализацији овог програма, што на овом узрасту представља одличан подстицај за развој сазнајних способности и когнитивних процеса ученика.

Знања која се стичу у оквиру овог предмета треба да буду у функцији одговорног односа према себи, другима и природи, односно треба да буду основ за формирање правилних навика, ставова и вредности. За ученике је важно да место и улогу човека у окружењу не посматрају по антропоцентричном моделу већ да развијају екоцентрични поглед на свет, јер је човек део природе и у складу са њом треба да се понаша.

Програм садржи пет тематских целина: *Природа ↔ човек ↔ друштво, Кретање у простору и времену, Наше наслеђе, Материјали и њихова употреба, Људска делатност*. Свака од тематских целина структурирана је тако да указује на аспект са ког треба разматрати наведене садржаје.

I тема: *Природа ↔ човек ↔ друштво* одређује природни простор са његовим основним карактеристикама и узајамним везама у оквиру кога ће се разматрати наведени садржаји. Животне заједнице, доминантни садржаји ове теме обрађују се у основним обележјима овог појма док се карактеристичне животне заједнице у окружењу (завичају) изучавају темељније кроз разне форме активног и амбијенталног учења.

* *Мој завичај*, односно окружење, представља географски простор краја, односно крајине, у чијим границама се креће свих пет програмских тема.

* *Крај* – два или више суседних предела који се међусобно разликују, али заједно представљају одређену територијалну целину (Мачва са Поцерином, Подриње, Полимље, Гружа, Пештер...).

* *Крајина* – два или више крајева сличних географских карактеристика који заједно сачињавају одређену територијалну целину (Срем, Банат, Бачка, Шумадија, Неготинска крајина...).

У оквиру *неживе природе* наставља се са развојем појмова са којима су се ученици сусрели у прва два разреда. Систематизују се знања о објектима, води и ваздуху и врши се трансфер при грађењу и разумевању појмова чврсто, течно, гасовито. То подразумева и разматрање феномена повратних и неповратних процеса.

Човек као живо и друштвено биће дат је као окосница од које зависе односи који владају у животним заједницама. Он је одлучујући фактор у одржању природне равнотеже или узрок поремећене еколошке равнотеже унутар животне заједнице. Често је регулатор у односима различитих животних заједница, што се не сме губити из вида при обради садржаја прве теме, али и свих осталих тема у оквиру програма предмета *природа и друштво*.

II *Кретање у простору и времену* – У оквиру ове теме дати су садржаји који тумаче основне карактеристике неких реалних облика кретања (праволинијско, кружно..., као и кретање које настаје као последица силе Земљине теже – падање, клизање и котрљање наниже). Садржаје који се односе на кретање потребно је разматрати феноменолошки односно, поред спознавања основних карактеристика кретања, битно је уочити узроке и последице наведених облика кретања. Најпогодније активности за реализацију ових садржаја јесу: истраживање, експериментисање, огледи, праћење, процењивање, посматрање, описивање и бележење на разне начине. Тема обухвата и садржаје за симболичко представљање простора и времена, као и сналажење (оријентација) помоћу наведених симбола. Ове садржаје неопходно је обрадити ради стицања функционалних знања и умења потребних за процесе даљег учења и ради сналажења у свакодневном животу.

III *Наше наслеђе* – Ова тема у свом уводном делу указује на трагове прошлости (материјалне, писане, усмене и обичајне) који нас воде у ближу и даљу прошлост и омогућују нам да упознамо своје културно наслеђе, односно материјалну и духовну традицију. Подтема *Некад и сад* одређује време и простор на путу који следимо, истражујући прошлост у њеним разним појавним формама и обележјима живота: некад и некад давно, у поређењу са овим, сад и овде. Настава која обрађује садржаје и теме *Наше наслеђе* има два вида: теоријски и практични, подједнако заступљен. Теоријски вид наставе даје тумачење одређених трагова прошлости, поставља их у јасно дефинисан контекст, и тамо где је то могуће приказује њен хронолошки развој од некад давно (седам, осам векова), некад (један до два века), не тако давно (неколико деценија или година уназад), па све до садашњег времена. Рачунање давне, далеке и ближе прошлости на временској ленти треба повезати са наставом математике у трећем разреду. Практични вид наставе подразумева активан додир са објектима који чине материјалну компоненту традицијске културе: обилазак етнолошких и етнографских поставки.

IV *Материјали и њихова употреба* – Ова тема обухвата садржаје чије изучавање указује на специфична својства материјала који се прво морају

феноменолошки обрадити, а тек потом повезати са њиховом функционалном применљивошћу у свакодневном животу. Једна од препоручених активности у овој тематској области, у којој ученици могу лично да се ангажују и дају допринос заштити животне средине и истовремено се понашају у складу са концептом одрживог развоја, може бити *сакупљање и раздвајање отпада за рециклажу (папир, пластика, лименке...)*.

V *Људска делатност* је завршна тема која произлази из свих претходних. Она наглашава човека као интелектуално, креативно и друштвено биће које је способно да мења своје окружење, прилагођава га сопственим потребама и потребама група којима припада. Овде се морају нагласити правила које човек доноси и којих се мора придржавати да би заштитио себе, друге и своје окружење (здравствено-хигијенска и саобраћајна правила, дечја и људска права која уважавају различитости и омогућују суживот, правила која обезбеђују еколошку равнотежу у окружењу и одрживи развој за будуће генерације). У реализацији садржаја ове теме морају се имати у виду циљ и задаци предмета који омогућују формирање ставова и вредности из сфере здравља, екологије, одрживог развоја, демократије и технологије.

Овај наставни предмет представља основу за изучавање садржаја у оквиру наставних предмета биологија, географија, историја, физика и хемија. Ако се има у виду да ће се ученици сусрести са тим предметима тек за неколико година важно је постепено градити мрежу појмова и обезбедити позитиван трансфер знања. Предмет не би требало оптерећивати претераном фактографијом, већ се фокусирати на стицање основних знања која треба да буду добро интегрисана како не би остала изолована и самим тим мање разумљива и још мање применљива.

Уз наведене тематске целине није предложен број часова већ је остављено наставнику да кроз оперативне планове одреди динамику имајући у виду постављене циљеве и задатке предмета и конкретне услове у којима се одвија наставни процес.

Приликом реализације наставних тема пожељно је остварити интегрисан тематски и мултидисциплинарни приступ. *Природа и друштво* као наставни предмет има могућности за корелацију са обавезним предметима као и са знатним бројем изборних предмета (*чувари природе, рука у тесту, народна традиција, грађанско васпитање...*) јер су им садржаји међусобно компатибилни.

За изучавање природних појава врло је значајно проблемско структурирање садржаја као подстицај радозналости и интелектуалне активности ученика. У трећем разреду предност и даље имају истраживачке активности засноване на чулном сазнању, стечене практиковањем кроз експерименте у осмишљеној образовној активности, као и у свакодневном животу. Пожељне су активности које омогућују интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе спознавању света око нас, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса уз развијање социјалних вештина.

Изабране активности треба да ангажују како поједина чула, тако и више чула истовремено. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима деце при упознавању света и процесу учења. Добра

интеграција чулних утисака услов је за правилно искуствено сазнање и отворен пут за трансформацију представа и опажајно-практичног мишљења у појмовно.

Кад год је то могуће, у процесу учења треба омогућити ученицима избор различитих активности и садржаја, сходно њиховим субјективним склоностима, ради постизања жељених циљева. Активности треба осмислити тако да (уз опрез) дете испробава своје могућности. Неопходно је пружити му прилику да кроз активности покаже своју оспособљеност у практичној примени усвојених знања.

Постављени циљеви и задаци предмета реализују се кроз наставни процес у школи, обогаћен осталим облицима активности у оквиру школског програма. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи, осмишљене екскурзије, осмишљени часови у природи, зимовања и летовања ученика и сви остали облици амбијенталног учења, као и учешће у одговарајућим акцијама у сарадњи са локалном средином, родитељима, друштвима за заштиту животне средине, за заштиту животиња....

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплекта за трећи разред, у реализацији програма за предмет *природа и друштво* препоручује се и коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија; посебно аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у свету у коме живимо. Ученике треба подстицати да самостално прикупљају податке и да их критички разматрају.

Праћење и вредновање треба обављати континуирано, уважавајући интересовања и активности ученика у процесу учења, а у складу са индивидуалним развојним способностима. У процесу праћења остваривања постављених циљева и задатака, као и постизању постављених стандарда, пожељно је што мање користити класичне писмене провере знања – контролне и писмене вежбе. Поред мотивационог значаја, оцена би требало да представља и одраз квалитета испуњености постављених стандарда (знања, умења, ставова и вредности) у оквиру предмета.

5. Припремање учитеља за наставу Природе и друштва

Учитељ има врло одговоран, захтеван, али и леп посао. Он васпитава и образује младе људе, усмерава их и оспособљава за неко занимање и живот. Пошто има слободу и одговорност у васпитању и образовању младих и све што пропусти или лоше уради, тешко ће се касније надокнадити.

У образовно-васпитном процесу учитељ има важну улогу. Успешност наставе зависи од њега, његовог односа према раду и квалитета припремања за рад. Улога учитеља је веома важна компонента јер он својом креативношћу и умећем активира ученике.

За припремање наставе значајно је следеће:

- анализирање рада после сваког часа
- утврђивање уочених слабости у раду ради корективних поступака
- детаљно проучавање наставног плана и програма
- проучавање литературе (уџбеници, приручници, популарна литература)
- корелација са осталим предметима

Традиционална настава

заснива се на концепцији која је врло стара наставе , али која се по многим својим карактеристикама одржава и данас у образовном систему готово свих земаља. Њене карактеристике су: унапред дефинисан план и програм; циљ наставе јесте усвајање програма; основна метода је вербално преношење знања уз нека помагала или без њих; улога ученика јесте да слуша, да покуша да разуме и запамти обавезно градиво; оцењивање (усмено или писмено) састоји се у проверавању у којој мери је обавезно градиво усвојено; мотивација за учење је више спољна (оцене, похвале, награђивања – казне); у школи се на дете гледа само као на ученика, тј. На онога ко би требало с разумевањем да понови испредавано градиво.

Активна настава

је настава која је више усредсређена, усмерена на дете, које се третира као целовита личност, а не само као ученик, ангажујући разне аспекте његове личности у наставном процесу. Основне карактеристике активне (нове школе) су: не мора да постоји целовит, унапред фиксиран план и програм, већ више неких врста оријентационих планова и програма, или један обавезни део програма (образовни стандард) и део који је флексибилан и варира зависно од конкретних услова наставе; полази се од интересовање деце и учење се надовезује на та интересовања; свако учење се повезује са претходним знањем и личним животним искуством детета; мотивација за учење је лична (унутрашња); доминантне су методе активне наставе/учења – практичне, радне, мануелне активности, експресивне активности (као што су цртање или литерарни састави), лабораторијске вежбе, социјалне активности, теренски рад, посматрање природних појава итд. Циљ наставе јесте развој јесте развој личности и индивидуалности сваког детета, а не само усвајање одређеног школског програма. Оцењује се задовољство деце предузетим активностима, напредак детета у поређењу са почетним степеном знања, мотивисаност и заинтересованост за рад и активности, као и развој личности.

6. Врсте наставе

Основна врста наставе

*редовна настава

Посебне врсте наставе

*тимска настава
*програмирана настава
*проблемска настава
*учење путем открића
*настава путем телевизије
*настава путем комјутера
*наставне екскурзије

---

7. Екскурзије у настави Природе и друштва

Екскурзија спада у посебну врсту наставе. Због важности коју има у реализацији наставе Природе и друштва, задржаћемо се на њој не умањујући значај осталих врста. Настава се организује у природи, ван школског простора.

Екскурзије прма времену могу бити:

- *једночасовне-то су оне које трају отприлике један школски час и изводе се у близини школе
- *вишечасовне изводе се у месту где се налази школа
- *полудневне организују се у непосредној близини места (обилазак шуме, воћњака итд.
- *целодневне се изводе ван места у ком се налази школа (посете великом граду, хидроцентрали и сл.)

С обзиром на циљ разликујемо:

- *васпитно-образовне екскурзије (стручне) на којима ученици упознају основне природне и друштвене појаве ван школске учионице
- * забавно-рекреативне се организују у природи где се могу потпуно опустити и ученицима се оставља слобода да сами испуне време оним активностима које их највише радују.

Екскурзије по садржају могу бити:

- *биолошке на којима се упознају биљке и животиње
- *географске на којима се проучавају географски садржаји
- *историјске ради проучавања историје завичаја, града или Републике

Са ученицима млађих разреда најчешће се организују комбиноване екскурзије.

Задаци екскурзије

- *образовни-стицање знања, умења и вештине
- *функционални(практични)-развијање способности ученика:

посматрање, закључивање, развијање моторичких способности (тачност, прецизност, истрајност)
***васпитни**- развијање правилног односа према природи, раду, сарадњи, култури понашања у природи, љубав према природи.

Организација

Планирање:

- *циљ и задаци екскурзије
- *време и место трајања екскурзије
- *припрема наставних средстава и прибора
- *упућивање обавештења школи и родитељима
- *обилазак терена

Извођење:

- *организован излазак на терен
- *ради се: фронтално, групно или индивидуално
- *посматрање, уочавање, доношење закључака, сакупљање природног материјала, цртање, сликање фотоапаратом итд.

Рад у учионици после екскурзије

- *сумирање и систематизација рада на терену
- *извођење закључака
- *сређивање материјала
- *прављење збирки
- *уочавање пропуста

8. Наставни облици у настави Природе и друштва

Успешно и савремено планирање, постављање и остваривање облика рада у настави природе и друштва доприноси већој рационализацији, осмишљавању, усавршавању и бољим постигнућима у настави природе и друштва.

Фронтални облик	Наглашена улога учитеља. Учитељ ради подједнако са свим ученицима у разреду.
Групни рад	Ученици се деле на више група које за време наставе раде на истом или различитим задацима, а о резултатима рада упознају све остале ученике. Рад група презентује њихов вођа, а учитељ износи закључак о резултатима рада.
Рад у паровима	Међусобна сарадња два ученика. Учитељ има посредничку – водитељску улогу, даје задатке и надгледа рад. На крају часа анализирају се резултати рада.

Индивидуални рад Сваки ученик ради самостално одрежене задатке или сви ученици раде самостално на истом задатку под надзором наставника. При крају часа, или на другом часу, анализирају се резултати рада.

Индивидуализиран рад Дидактичко – методички облик рада који уважава разлике између ученика. Сваки ученик ради на задацима који су прилагођени његовим способностима и степену знања.

Фронтални облик рада

Облик рада у коме сви ученици реализују наставни садржај (исти задатак) под руководством учитеља. Примењује у уводном делу часа или када ученици имају довољно предзнања. Не би требало да буде једини облик организације наставе јер има доста недостатака. Овај облик је економичан, али треба га комбиновати са другим облицима рада

Фронтални рад са целим одељењем је облик рада када сви ученици у образовној групи или у одељењу са учитељем обрађују исто градиво, слушају предавање или објашњавање учитеља. У таквом облику рада улога учитеља је наглашена. Овај облик рада најчешће се примењује у уводном делу часа или приликом доношења неких закључака. Боље је да учитељ објашњава градиво, излаже и демонстрира, а истовремено разговара са ученицима и подстиче их на сарадњу. Иако учитељ ради са целим одељењем, мора при томе да води рачуна о индивидуалним разликама ученика. Слабије ученике учитељ подстиче на рад и онемогућава појединцима пасиван однос у наставном процесу.

Групни рад

Ученици једног одељења поделе се на више група, од по три до пет ученика који на часу раде исти задатак или различите задатке под руководством учитеља. Величина групе зависи од средства за рад и броја ученика у одељењу. Важно је да рад групе буде саставни део рада целог одељења.

Учитељ планира, припрема рад група и саставља групе и даје задужења сваком члану групе. Свака група ученика самостално решава задатке уз посредно вођство учитеља. Ученик има могућности сопствене активности и иницијативе.

Групе се могу одредити на разне начине; нпр. тако да су ученици у групи истих или различитих знања. За групни рад потребно је: формирати групе, радне задатке, припремити увод (шта, зашто и како радити).

Групе раде самостално, а вођа групе подноси резултате рада целом одељењу. Следи обједињавање резултата рада група под руководством учитеља.

Рад у паровима

Међусобна сарадња два ученика на заједничком задатку. Овакав облик активира ученике у наставном процесу и оспособљава их за самостално стицање знања, умења и навика, подстиче и развија међусобну сарадњу два ученика а под руководством учитеља.

Парови не морају бити стални, а могу да решавају исте, различите или посебне задатке.

Индивидуалан рад

Самосталан рад под надзором учитеља мора бити осмишљен у оквиру заједничких задатака, праћен и валоризован. У индивидуалном облику рада сваки ученик ради самостално своје задатке или сви ученици раде самостално на истом задатку. Индивидуални рад може да траје један школски час, ређе два, а најчешће траје део школског часа. Сваки ученик ради својим начином и брзином, па се развија ученичка самосталност и до изражаја долази њихова креативност. Тај облик рада најчешће се примењује за увежбавање и проверавање знања. При задавању задатака учитељ треба да води рачуна о индивидуалним разликама ученика.

Индивидуализиран рад

Задаци се прилагођавају способностима ученика. Дидактичко-методички облик који уважава индивидуалне, психичке и физичке разлике међу ученицима, као и разлике у предзнању, темпу учења, начину асоцирања, мотивима учења итд.

9. Методе рада у настави Природе и друштва

Наставне методе су начини заједничког рада учитеља и ученика у остваривању планираних образовно-васпитних задатака, при чему ученици стичу знања и развијају своје способности.

Најефикасније методе учења у настави предмета *Природа и друштво* јесу оне методе које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу стицања знања. Потребно је **стварање ситуација учења** у којима ће доћи до изражаја различите активности ученика које омогућују различите начине учења. Погодне су различите методе учења – наставе.

Методе усменог излагања: монолошка и дијалошка

Монолошка метода најчешће се примењује при обради новог градива, када ученици немају довољно предзнања о градиву које се обрађује. Монолошка метода се спроводи приповедањем, приповедањем, објашњавањем, описивањем, образлагањем и доказивањем.

Учитељев говор мора бити граматички коректан, једноставан, правилне интонације, скромне мимике, умереног темпа, уз непосредно обраћање ученицима.

Дијалошка метода (разговор)

Начин рада у облику дијалога, тј. разговора између учитеља и ученика. Ова метода се највише употребљава током утврђивања градива и проверавања знања ученика,

али и у уводном делу часа посвећеном њиховим претходно стеченим искуствима и сазнањима. Ова врста разговора има другачији карактер од оног када је у питању ново градиво. Питања морају бити логична, јасна, једноставна и кратко формулисана.

Овом методом се остварује непосредна комуникација учитеља и ученика, а учитељ њоме стиче добар увид у степен савладаности градива.

Питања у настави

у настави постоји **више врста питања**, а најважнија су: *алтернативна

*једнозначна

*категорична

*помоћна

*развојна

*реторичка

*сугестивна

*вишеструка

Ученици треба да одговарају потпуним, целовитим реченицама и не смеју одговарати углас. Учитељ мора да саслуша излагање ученика до краја и избегава да га у току његовог излагања исправља.

Текстуална метода

Овом методом ученици стичу знања путем читања текстова. Читање је један од најважнијих начина стицања знања. Ова метода се користи за утврђивање, проширивање, продубљивање и систематизовање већ стечених знања. Поред уџбеника, у настави природе и друштва постоје и друге врсте штампаног материјала: радне свеске, радни листови, програмиран материјал, текстовни задаци објективног типа, чланци и научно-популарна литература, лексикони, енциклопедије, као и упутство за извођење огледа.

Текстуалном методом учитељ приближава ученике новим сазнањима, продубљује њихово претходно знање, илуструје своје излагање и допуњује изражене ставове у дијалогу.

Овом методом развије се писменост ученика, подстиче се лепо изражавање и учи правилно коришћење појмова који се односе на предмет природе и друштва.

Демонстративна метода

Ова метода има широку примену у настави, будући да су перцепција и пажња врло важан извор сазнања. Користи се у свим фазама наставе тако што се ученицима приказују предмети, слике, модели и друга наставна средства. Посматрањем очигледних наставних средстава и процеса ученици стичу знања о одређеним појмовима, правилима и законитостима. Методу демонстрирања учитељ треба добро да испланира и припреми да би на најбољи начин упутио ученике шта, како и зашто треба да посматрају. Показивање мора да буде средство, а не циљ у настави природе и друштва.

Илустративна метода (графичких радова)

Корисна је и често се примењује у настави природе и друштва. Најчешће се јавља у облику цртања, израде графикона, дијаграма, табела и схема. Овом методом ученици лакше схватају појаве, процесе, објекте или апстракције.

Метода писаних радова

Писани радови у наставном предмету природе и друштва јављају се најчешће у облику описивања и извештавања. Описивањем ученици исказују разумевање појава, процеса, стања, својства, облика, узрочно-последичних веза и односа међу појавама и вежбају се у концизном садржајно-исправном и прегледном писаном изражавању. Што се тиче извештавања они добијају задате који могу бити индивидуални и групни. Учитељ треба да поклони велику пажњу у оспособљавању ученика за писање извештаја.

Метода лабораторијског рада (огледи)

Ова метода у настави природе и друштва може се применити током целе школске године. Он аподразумева директан рад ученика са одређеним средствима и прибором на одређеном материјалу. Сам садржај рада у овим областима изискује и рад ван учионице-у школском дворишту, школском врту, радионицама, производним центрима и у природи. Ученицима се у почетку дају једноставнији задаци, тако да се лабораторијски рад на овом узрасту организује на елементарном нивоу. Лабораторијски рад према начину и садржају рада може бити: истоврсни и разноврсни, индивидуални и групни.

---

10. Активности у настави Природе и друштва

Значајне активности:

Посматрање са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видних карактеристика);

Описивање – вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања;

Процењивање - самостално одмеравање;

Груписање - уочавање сличности и различитости ради класификовања;

Праћење - континуирано посматрање ради запажања промена;

Бележење - записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања;

Практиковање - у настави, свакодневном животу и спонтаној игри и раду;

Експериментисање - намерно модификоване активности, огледи које изводи сам ученик;

Истраживање - испитивање својстава и особина, веза и узрочно-последичних односа;

Сакупљање - прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног окружења;

Стварање - креативна продукција;

Активности у оквиру мини-пројекта – осмишљавање, реализација и презентација;

Играње – дидактичке, едукативне и спонтане игре.

---

11. Наставна средства и наставна помагала у настави Природе и друштва

Наставна средства и наставна помагала јесу извори сазнања за преношење информација и мотивисање ученика у наставном процесу.

Наставна средства:

Наставна средства у овим областима још увек имају значајну и активну примену, максимално активирају ученике, олакшавају боље схватање и разумевање природних и друштвених појава, процеса и законитости и скраћују време усвајања нових знања.

- *уџбеник, радна свеска, приручник
- *енциклопедије, научни часописи, атласи, дневна штампа
- *природни предмети
- *препарати
- *збирке
- *моделі, макете и рељефи
- *слике, фотографије и албуми
- *апликације
- *дијаслике
- *текстови
- *графофолије
- *графичка средства
- *слице, планови и карте
- *дискони и касете

Наставна помагала:

- *дијапројектор
- *графоскоп
- *компјутер
- *телевизор
- *плејер
- *мерни инструменти
- *лабораторијски прибор
- *посуђе
- *фотоапарат

12. Типови часова у настави Природе и друштва

Типови часова у настави

- *уводни или припремни
  - *обрада новог градива
  - *час утврђивања (проверавање и вежбање)
  - *час систематизације(проверавање и оцењивање ученика)
-

Уводни час

Уводни или припремни час организује се на почетку школске године. Он има кључну улогу за даљи рад ученика у току школске године.

Са циљем да се мотивишу за рад, ученике на овом часу треба упознати са:

- *предметним садржајем
- *задацима Природе и друштва
- *уџбеником и његовим садржајем
- *начином коришћења уџбеника и радне свеске или радних листића
- *начином на који ће се вредновати њихов рад

Час обраде новог градива

Главна сврха часа обраде новог градива је упознавање и усвајање новог садржаја. Учитељ излаже, објашњава и показује ученицима да би их оспособио за разумевање онога што пре нису знали. Овај час потребно је започети кратким уводом и освртом на претходно обрађено градиво. На тај начин ће се ученици вешто увести у нову наставну јединицу и створити психолошка и радна атмосфера и мотивисаност ученика за рад. Могу се између осталог, погледати домаћи задаци, користити ђачка искуства из свакодневног живота, извести неки интересантан оглед или испричати нека досетка. Циљ часа је потребно увек истаћи на табли и различитим методама прећи на обраду новог градива. У процесу обраде новог градива веома је важно питање димензионарања. Учитељ мора знати да одмери колико се појмова може објаснити у јединици времена, предвидети и осигурати

одговарајућу динамику рада, контролисати како напредују његови ученици, да прати рад ученика на часу.

Час утврђивања (понављање или вежбање)

У циљу спречавања заборављања пређеног градива, сваки час се користи за утврђивање. Утврђивањем се обезбеђује да стечена знања, вештине и навике постану трајно власништво ученика. Питања којима ће се током утврђивања ученицима постављати потребно је унапред припремити. Разликују се: текуће утврђивање, утврђивање на почетку и на крају часа и тематско утврђивање, утврђивање након обраде ширих тема. Утврђивање треба да буде продуктивно – да се њиме врши упоређивање, систематизовање, конкретизација, практична примена знања и др.

Час систематизације (проверавање и оцењивање ученика)

Да би се утврдио ниво усвојених знања, врше се провере које могу бити: писмене, усмене и комбиноване. Провера се састоји у откривању и благовременом отклањању недостатака у ученичком знању и вештинама. Писмена провера је практична, јер обухвата све ученике. Оцењује се прикупљен број бодова. Писмена провера не сме да буде једина врста провере. У литератури се могу наћи и друге класификације наставних часова засноване на другачијим критеријумима. Суштина је иста – заједнички рад ученика и учитеља.

13. Припрема за наставну јединицу

Компоненте за припремање часа:

- *циљ часа
- *задаци часа
- *облици рада
- *методе рада
- *наставна средства и помагала

Задаци часа:

ОБРАЗОВНИ	ФУНКЦИОНАЛНИ	ВАСПИТНИ
стицање знања	развијање разноврсних људских способности	усвајање васпитних вредности: моралних, естетских, радних
Формулације:	Формулације:	Формулације:
упознати, показати	развијати	развијање, јачање
упутити, уочити	изграђивати	изграђивање

разумети, научити	Усавршавати	усавршавање
усвојити, објаснити	изоштравати	Припремање, подстицање, изоштравање
описати, дефинисати	оспособљавати	оспособљавање
доказати, истицати, примењивати	навикавати	навикавање

14. Начела наставе

Учитељ мора посебно да води рачуна о дидактичким начелима која се односе на наставни процес.

Наставне садржаје треба обрађивати тако да по обиму и сложености буду примерени предзнању и способностима ученика.

Образовно - васпитни рад треба да буде прилагођен индивидуалним особинама сваког ученика.

Учитељ треба да упозна ученика онаквог какав он заиста јесте, да не ствара унапред нереалну слику о њему.

Учитељи свој рад и наставни процес треба да прилагоде тако да ученици трајно усвајају знања и вештине.

У обради садржаја врло је важно да примери буду бирани из живота - у почетку из непосредне околине ученика, а касније и изван опажајног простора.

Пре писања припреме треба водити рачуна о начелима наставе:

СИСТЕМАТИЧНОСТ је обрађивање наставних садржаја одређеним логичним током.

ДИФЕРЕНЦИРАНОСТ подразумева да се наставни процес рашчлањује на радне фазе и тако усмерава према ученицима различитих способности.

ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА значи да психофизичке способности сваког појединца потребно је развити до максимума.

РАЦИОНАЛИЗАЦИЈА је оптимално потрошено време за постизање квалитетног резултата.

ТРАЈНОСТ ЗНАЊА, ВЕШТИНА И НАВИКА се обезбеђује тако што се стечена знања и развијене вештине утврђују и увежбавају да би се трајно задржали.

ПРИМЕРЕНОСТ значи да наставу треба ускладити са психофизичким могућностима ученика, али корак испред постојећег стања Психофизичке особине ученика не смеју се ни прецењивати ни потцењивати.

АКТИВНОСТИ И ИНТЕРЕСОВАЊЕ - успех у настави је пропорционалан учешћу личне активности ученика. Настава мора бити таква да буди интересовање према предмету.

ИНТЕГРАЦИЈА је повезивање елемената наставе у целовит радни процес.

АПСТРАКТНОСТ подразумева да на основу усвојених чињеница ученике треба мисаоном активношћу довести до генерализације, тј. до формирања појмова, дефиниција и закона.

ПАЖЊА је целовито чулно доживљавање, па ученик са што више чула треба да прима оно што се проучава.

15. Праћење и оцењивање ученика у настави Природе и друштва

Оцењивање је саставни део процеса наставе и учења. Процес оцењивања треба да је у функцији напредовања ученика и унапређивања квалитета наставе и учења. У оквиру планирања наставе треба планирати и оцењивање. Учитељ на основу података добијених у процесу оцењивања може објективније да вреднује наставу, услове у којима ради и квалитет сопственог рада.

Оцењивање се састоји из више различитих фаза:

- планирање у оквиру планирања и припреме наставе
- праћење напредовања ученика током наставе и учења
регистрање података и запажања о раду и постигнућима ученика
- саопштавање повратних информација ученицима и њиховим родитељима о напредовању и развојним потребама ученика
- вредновање квалитета и ефикасности процеса наставе и учења

Свака фаза је специфична, али само обједињене обезбеђују континуирано праћење и вредновање напредовања ученика и квалитета и ефикасности наставе.

Законски оквир

У Републици Србији успех ученика првог разреда изражава се описним оценама. Оцењивање ученика регулисано је Законом о основама система образовања и васпитања («Службени гласник РС», бр.62/03, 64/03, 58/04 и 62/04) и Правилником о оцењивању ученика основне школе («Службени гласник РС», бр. 93/04). Описна оцена из наставног предмета у првом разреду је опис постигнућа ученика у остваривању циљева и задатака прописаних наставним планом и програмом, као и ангажовања ученика.

Постигнуће ученика се описује на основу нивоа остварености циљева и задатака који су:

-у потпуности остварени и

-задатака на чијем остваривању треба даље радити

Закључна оцена се даје на крају првог и другог полугодишта на основу описних оцена о развоју и напредовању ученика у току школске године.

Оцењивање је саталан процес праћења и подржавања развоја и напредовања ученика у току школске године на што објективнији начин. Оцена треба да буде:

1. објективна и поуздана мера напредовања ученика
2. редовно обавештава ученика о постигнућу
3. подстиче на активан однос према настави, другим облицима образовно васпитног рада и учења
4. ученика оспособљава за објективну процену сопствених и постигнућа других ученика
5. буде показатељ ефикасности рада наставника и школе

Критеријуми за оцењивање успеха ученика из наставног предмета су: врста, обим и ниво знања, умења, вештина и ангажовање ученика у наставном процесу.

Врста знања, умења и вештина јесу: основна, проширена и продубљена знања у односу на њихов значај за остваривање циља и задатка предмета.

Обим знања, умења и вештина утврђује се зависно од количине усвојених садржаја прописаних за одговарајући предмет.

Ниво знања утврђује се зависно од квалитета усвојених садржаја, степена разумевања, способности примене, степена развијености умења и вештина.

Ангажовање ученика у наставном процесу процењује се на основу:

1. активног учествовања у настави, спремности за самосталан и групни рад, учествовање у разговору и дискусији, спремност да постави питање ако нешто не разуме
2. сарадње са другима, способности да ради у групи и вештина комуникације
3. уважавања других-спремности да подржи друге и да им помогне

15.1.СУБЈЕКТИВНИ ФАКТОРИ ОЦЕЊИВАЊА

Свесни смо да је једна од тешкоћа оцењивања субјективност оцењивача. Било какав да је систем оцењивања, субјективни фактори имају мањи или већи утицај на перцепцију и оцењивање ученика. Јасни критеријуми и доследна примена

метода оцењивања би могла донекле да предупреди утицај субјективних фактора, али је, поред тога, потребно сатално имати на уму, шта је то што учитељ као оцењивач може искривљено видети, које његове емоције и ставови могу утицати на оцењивање, како он пројектује своје потребе на онога кога оцењује, како неки лични критеријуми утичу на оцењивање итд.

Субјективни фактори не делују изоловано, већ у садејству са мноштвом других фактора, они су скривени, али имају снажно дејство, јер погађају дечје емоције. Постоји тенденција да се унапред очекује одређен успех деце у вези са појединим карактеристикама и то ремети објективност процењивања њиховог постигнућа. У теорији је позната појава преношења општег утиска о личности на све њене парцијалне особине. Ако је опши утисак о ученику повољан, онда ће већина његових поступака бити повољно оцењена и обратно. У школском оцењивању, успешан ученик често добија више оцене него што стварно заслужује, а неуспешан ученик добија ниже оцене и када показује боље знање од успешног ученика. Сложићемо се да то може имати неповољан утицај на формирање дечје слике о себи, њихов лични развој, мотивацију, напредовање, јер су занемарена њихова стварна индивидуална постигнућа.

Обзиром да је субјективност у перцепцији других људи природна појава, присутна код свих нас у мањој или већој мери, било би добро да се тиме сваки учитељ бави на сасвим личном нивоу.

Могуће конкретне ситуације у којима делују субјективни фактори оцењивања:

- тежња учитеља да знања ученика опажа у складу са својим општим мишљењем о ученику које је већ обликовао или се при доношењу оцене поводи за оценама из других предмета
- грешка контраста настаје кад при испитивању прво пита неколико најбољих ученика. Тада могу да се потцене одговори оних слабијих, који касније одговарају, или обратно, могу да се прецене одговори ученика који боље одговоре после неких ученика који су дали лоше одговоре.
- очекивање учитеља да ће ученик, који је једном нешто добро урадио, и други пут бити успешан.
- велико настојање учитеља да ученика наведе на правилан одговор, или његова потпуна пасивност, ничим не помаже ученику у одговарању.
- неки ученици се испитују из оног дела градива које не знају или које јако добро знају, што не даје праву слику њиховог знања.
- субјективност оцењивања због блиског контакта са појединим ученицима и бољег познавања, узимања у обзир његове личности, уместо усмеравања на стварно знање и вештине које треба да се оцене.

15.2. Усмено праћење, проверавање и оцењивање постигнућа ученика

Усмено праћење и оцењивање је неопходно јер се њиме сазнају важни подаци који се не могу сазнати писменим . У директном односу учитељ утврђује и оцењује напредак појединца у учењу, према његовим способностима и мотивацији. Усмено праћење и оцењивање знања ученика спроводимо, редовно, на сваком часу, без најаве. Корисно је да учитељ своја запажања бележи одмах на часу, у одговарајућу рубрику у дневнику. Добрим планирањем и остваривањем часова могуће је прикупити велик број података о знању ученика. Под усменим одговором не подразумевају се само одговори *пред таблом* ; јединственом оценом можемо исказати одређени број података које наставник прикупи праћењем рада ученика.

Важно је да оцену дајемо *јавно* у одељењу. Нарочито је важно да се оцена образложи и истакне шта ученик зна, уме, може, а шта је потребно да вежба, покуша, научи, како би могао даље да напредује.

При обради новог градива можемо да оценимо један број ученика који се на основу раније стеченог знања успешно сналазе у новим ситуацијама.

Часови утврђивања и увежбавања треба да послуже за оцењивање више ученика. Притом није неопходно сваког ученика изводити пред таблу. Задавањем задатака различите тежине, које ученици самостално решавају *на месту*, можемо сакупити податке о нивоу постигнућа одређеног градива за већи број ученика.

И домаћи задаци могу послужити за проверавање знања ученика, при чему је важно да ученик сам ради домаћи. Можемо увек постављати додатна питања због употпуњавања оцене.

Праћење и оцењивање постигнућа ученика усменим путем је у већој мери под утицајем субјективних фактора и зависи од утиска наставника, о чему смо горе говорили. Томе доприноси трема коју осећају поједини ученици, расположење и симпатија наставника, контраст између постигнућа различитих ученика и др.

Могући недостаци усменог оцењивања из света око нас се најчешће односе на слабије вербалне способности појединих ученика, појаву треме при усменом излагању, поремећаји слуха, вигилности пажње и друго, што онемогућује објективно презентовање знања ученика.

15.3. Писмено праћење, проверавање и оцењивање постигнућа ученика

Предност писменог начина оцењивања, уопште, је у томе што се одједном за део садржаја из наставног програма може проверити знање свих ученика у одељењу. Писмено праћење, проверавање и оцењивање постигнућа обавља се током целе наставне године, а након обрађених и увежбаних наставних целина. Учитељ је дужан да обавести ученике о наставним садржајима који ће се писмено проверавати, најмање два дана пре провере знања. Писмена провера знања ученика

првог разреда обавља се контролним и домаћим задацима, тестовима знања и другим облицима провере. У једном дану може се спровести писмено оцењивање ученика осељења само из једног наставног предмета. Писмена провера знања може се обавити највише два пута у наставној недељи.

Оцењен писани рад треба ученику дати на увид и чувати у школи до краја школске године, а родитељу такође треба омогућити увид у писани рад ученика. Ако након спроведене писмене провере више од пола ученика добије недовољну оцену, писмену проверу треба поновити али тек након понављања и утврђивања дотичног градива.

Задатке за писмене радове треба припремити поступно од лакших ка тежим, захтевнијим. Ученици са мањим знањима морају добити могућност да постигну позитивну оцену решавајући једноставније задатке.

Након писмене провере, описна оцена се уписује у одговарајућу рубрику у именику најкасније осам дана након провере.

Редовним праћењем и проверавањем знања различитим облицима, и на основу више елемената, добићемо објективнију коначну оцену која је у складу са стварним постигнућем ученика.

16. Вредновање резултата рада у настави Природе и друштва-оцењивање ученика

Вредновање је саставни део процеса наставе у настави Природе и друштва. Основне компоненте вредновања у настави су евидентирање, проверавање и оцењивање. То су три чиниоца једног јединственог, функционално повезаног процеса. „Евидентирањем се обезбеђује реалан увид у наставни процес, проверавањем се открива реално стање у наставном раду, а оцењивањем се помоћу одабраних поступака упоређивања и инструмената мерења, долази до вредносних показатеља о исходима у наставном процесу... Вредновањем се објективно посматра, проверава и мери наставни рад. Оно такође васпитно утиче и на ученика и на наставника, јер их мотивише у раду и постиче у правцу још вреднијих остварења“ (др Тихомир Продановић и др Радисав Ничковић: Дидактика, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1978, стр.195.) Проверавање не треба да се врши само ради оцењивања, оно треба да садржи и елементе понављања и вежбања, да би као такво, допринело утврђивању трајности знања, умења и навика, као и подизању квалитета знања. Редовно проверавање се обавља стално у свим етапама наставног садржаја, а завршно на крају тематских целина. Проверавање може бити усмено, писано и практично. Наведени облици проверавања имаће своју пуну вредност ако их наставник успешно комбинује. Помоћу њих он сагледава свој рад и резултате рада ученика, који му помажу да објективно оцени сваког од њих.

Оцењивање ученика представља материјализовање оценом постигнутих резултата до којих се дошло проверавањем и целокупним праћењем рада ученика. Оцена треба да изражава:

- а) квалитет и обим разумевања праћења појава, процеса и стања у природи и друштву, техници и делатности људи;
- б) применљивост знања у практичном раду и животу, степен применљивости навика и умења у решавању елементарних задатака практичне и теоријске природе;
- в) интересовање и залагање за упознавање садржаја из области природе и друштва, технике и рада људи и
- г) субјективне способности за разумевање и праћење наведених садржаја.

При оцењивању, учитељ треба да сагледа и објективне могућности ученика: материјалне могућности породице, да ли ученик има своје радно место, да ли му родитељи могу помоћи у раду и колико, утицај средине и слично.

Оцењивање мора да буде перманентно, систематско, објективно и јавно како би ученици имали мотивацију да стално уче, сузбио би се кампањски рад, ученици би били активнији и пратили би своје напредовање, били би обавештени шта је у њиховом раду добро, а шта није и које би недостатке требало да отклоне у даљем раду. Значи, евиденција, проверавање и оцењивање у настави Природе и друштва су узајамно повезани и само у потпуној корелацији могу одговорити постављеним задацима.

16.1. Бројчано оцењивање ученика

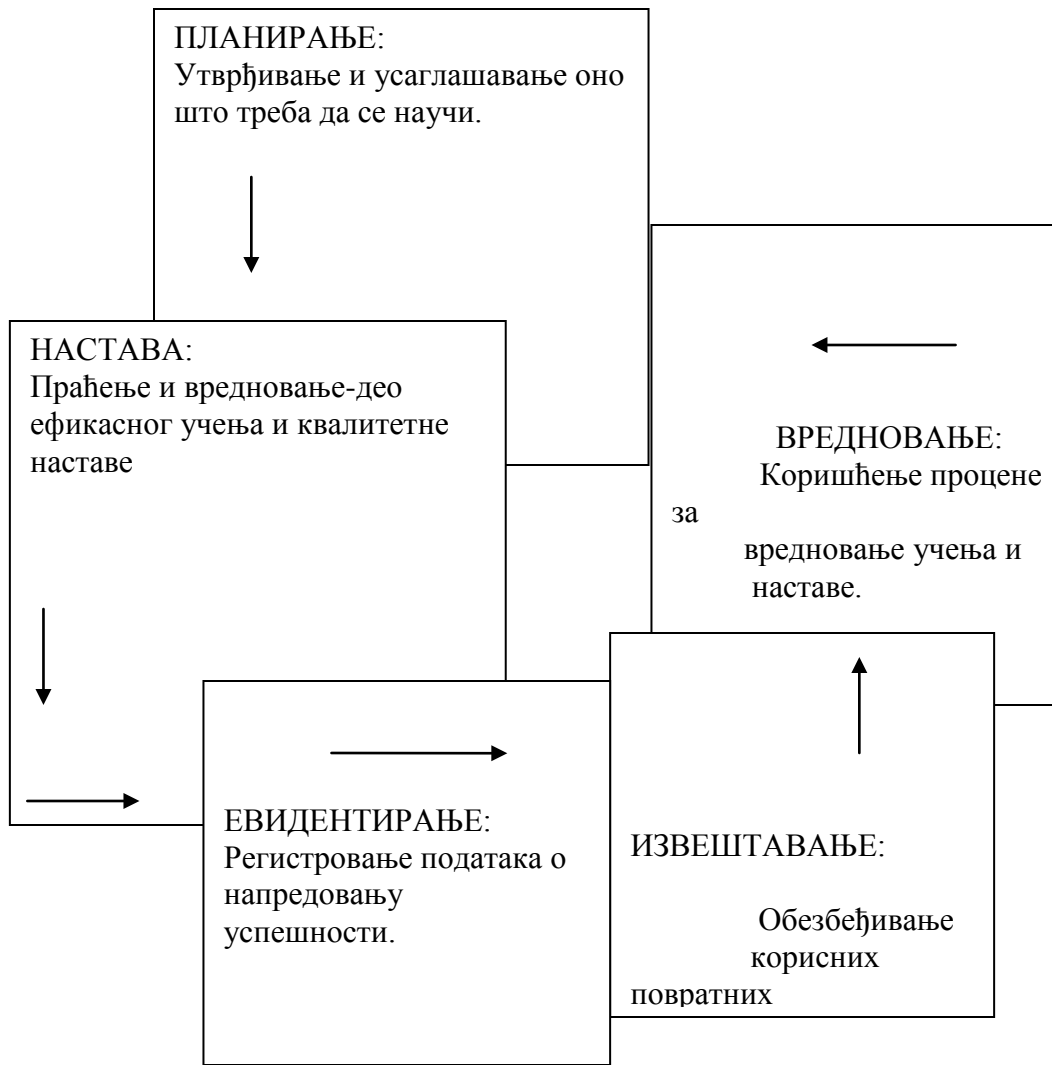
Ученик се бројчано оцењује из наставе природе и друштва у складу са законом донетим на основу њега.

Врста, ниво и обим знање и ангажовање оцењује се тако да оценом:

1. одличан (5) добија ученик који је у потпуности показао способност примене знања, умења, вештина и самосталности у раду, усвојио предвиђени ниво и обим знања и степен разумевања програмских садржаја, уз веома висок степен ангажовања ученика;
2. врло добар (4) добија ученик који има висок ниво и обим знања и степен разумевања програмских садржаја и показао је способност примене знања, умења и вештина уз мању помоћ наставника и висок степен ангажовања ученика;
3. добар (3) добија ученик који има просечан ниво и обим знања и степен разумевања програмских садржаја и доказао је способност примене знања, умења и вештина, уз помоћ наставника и ангажовања ученика;
4. довољан (2) добија ученик који има задовољавајући ниво и обим знања и степен разумевања програмских садржаја;
5. недовољан (1) добија ученик који није достигао задовољавајући ниво и обим знања и разумевања програмских садржаја.

16.2. КОМПОНЕНТЕ ПРОЦЕСА ОЦЕЊИВАЊА

Оцењивање је важан саставни део процеса учења и наставе. У следећем дијаграму видимо како је рашћлањена на пет кључних елемената, који се међусобно преплићу.

17. Подсетник за писање припрема

Настава је сложен и динамичан процес који захтева добру организацију. У настави природе и друштва велики значај се придаје артикулацији часа, тј. дидактичко-методичкој аператури.

Структуру сваког појединог часа утврђује сам учитељ. То је увек креативан чин. Учитељ одређује и фазе рада на часу. Универзална структура часа није прихватљива, али се основних компонената треба придржавати.

18. Припрема за наставну јединицу

Име и презим учитеља

Датум

Наставна тема	наводи се наслов наставне теме
Наставна јединица	наводи се назив наставне јединице
Структура часа	наводи се начин обраде наставних садржаја
Облици рада	наводе се предвиђени облици рада у настави
Циљ и задаци часа	јасно се дефинише циљ часа, а затим се прецизно наводи намера учења
Образовни задаци	односе се на знања која ученици треба да усвоје
Функционални задаци	односе се на развијање људских способности
Васпитни задаци	истиче се усвајање и развијање позитивних васпитних особина ученика својствених за ту наставну јединицу
Методе рада	наводе се планиране наставне методе којима се описује начин рада наставника и ученика
Очекивани исходи	односе се на систематско праћење и вредновање остварености циљева образовања
Наставна средства	наводе се средства која ће се користити током рада
Литература	наводи се литература за ученике и стручна литература наставника
Ток часа	наводе се етапе у реализацији часа
Ученици са посебним потребама	односе се на систематско праћење и вредновање остварености циљева ученика са посебним потребама
Корелација	довођење садржаја наставне јединице у везу са садржајима других предмета и животном стварношћу

ОПШТИ СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА - ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ ЗА КРАЈ ПРВОГ ЦИКЛУСА ОБАВЕЗНОГ ОБРАЗОВАЊА ЗА СВЕТ ОКО НАС

Општи стандарди постигнућа - образовни стандарди за крај првог циклуса обавезног образовања за предмет Природа и друштво садрже стандарде постигнућа за области: Жива и нежива природа, Екологија, Материјали, Кретање и оријентација у простору и времену, Друштво и Држава Србија и њена прошлост. У оквиру сваке области описани су захтеви на три нивоа.

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

1. ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА

У области ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА ученик/ученица:

- 1ПД.1.1.1. прави разлику између природе и производа људског рада
- 1ПД.1.1.2. зна ко и шта чини живу и неживу природу
- 1ПД.1.1.3. зна заједничке карактеристике живих бића
- 1ПД.1.1.4. уме да класификује жива бића према једном од следећих критеријума: изгледу, начину исхране, кретања и размножавања
- 1ПД.1.1.5. препознаје и именује делове тела живих бића
- 1ПД.1.1.6. разликује станишта према условима живота и живим бићима у њима

2. ЕКОЛОГИЈА

У области ЕКОЛОГИЈА ученик/ученица:

- 1ПД.1.2.1. препознаје и именује природне ресурсе
- 1 ПД.1.2.2. зна употребну вредност природних ресурса
- 1ПД.1.2.3. разликује повољно и неповољно деловање човека по очување природе

3. МАТЕРИЈАЛИ

У области МАТЕРИЈАЛИ ученик/ученица:

- 1ПД.1.3.1. зна основна својства воде, ваздуха и земљишта
- 1 ПД.1.3.2. зна да су вода у природи, ваздух и земљиште састављени од више материјала
- 1ПД.1.3.3. зна да различите животне намирнице садрже различите састојке
- 1ПД.1.3.4. зна основна својства материјала: тврдоћа, еластичност, густина, растворљивост, провидност, намагнетисаност
- 1ПД.1.3.5. зна да својства материјала одређују њихову употребу и препознаје примере у свом окружењу
- 1ПД.1.3.6. зна промене материјала које настају због промене температуре, услед механичког утицаја и деловања воде и ваздуха

4. КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ

У области КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ ученик/ученица:

- 1ПД.1.4.1. уме да препозна кретање тела у различитим појавама
- 1ПД.1.4.2. зна помоћу чега се људи оријентишу у простору: лева и десна страна, стране света, адреса, карактеристични објекти
- 1ПД.1.4.3. уме да одреди стране света помоћу Сунца
- 1ПД.1.4.4. зна јединице за мерење времена: дан, недеља, месец, година, деценија и век
- 1ПД.1.4.5. уме да прочита тражене информације са часовника и календара

5. ДРУШТВО

У области ДРУШТВО ученик/ученица:

- 1ПД.1.5.1. зна које друштвене групе постоје и ко су њихови чланови
- 1ПД.1.5.2. зна основна правила понашања у породици, школи и насељу
- 1ПД.1.5.3. зна које људске делатности постоје и њихову улогу
- 1ПД.1.5.4. зна који су главни извори опасности по здравље и живот људи и основне мере заштите
- 1ПД.1.5.5. зна поступке за очување и унапређивање људског здравља

6. ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ

У области ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ ученик/ученица:

- 1ПД. 1.6.1. зна основне облике рељефа и површинских вода
- 1ПД.1.6.2. зна основне типове насеља и њихове карактеристике
- 1ПД.1.6.3. зна географски положај и основне одреднице државе Србије: територија, границе, главни град, симболи, становништво
- 1ПД.1.6.4. зна најважније догађаје, појаве и личности из прошлости
- 1ПД.1.6.5. зна основне информације о начину живота људи у прошлости
- 1ПД.1.6.6. зна шта су историјски извори и именује их

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

1. ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА

У области ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА ученик/ученица:

- 1ПД.2.1.1. разуме повезаност живе и неживе природе на очигледним примерима
- 1 ПД.2.1.2. зна основне разлике између биљака, животиња и људи
- 1ПД.2.1.3. примењује вишеструке критеријуме класификације живих бића
- 1ПД.2.1.4. зна улогу основних делова живих бића
- 1 ПД.2.1.5. разуме повезаност услова живота и живих бића у станишту
- 1ПД.2.1.6. разуме међусобну зависност живих бића у животној заједници

2. ЕКОЛОГИЈА

У области ЕКОЛОГИЈА ученик/ученица:

- 1ПД.2.2.1. разликује обновљиве и необновљиве природне ресурсе
- 1 ПД.2.2.2. разуме еколошку оправданост употребе обновљивих ресурса и рационалног коришћења необновљивих ресурса
- 1 ПД.2.2.3. зна основне мере заштите живе и неживе природе као природних ресурса
- 1ПД.2.2.4. зна шта је добробит животиња и поступке којима се она штити

3. МАТЕРИЈАЛИ

У области МАТЕРИЈАЛИ ученик/ученица:

- 1ПД.2.3.1. зна сложенија својства воде и ваздуха: агрегатно стање и кретање
- 1ПД.2.3.2. зна да су различита својства воде, ваздуха и земљишта последица њиховог различитог састава
- 1ПД.2.3.3. разликује материјале који су добри проводници топлоте и електрицитета од оних који то нису
- 1ПД.2.3.4. зна да топлотна и електрична проводљивост материјала одређују њихову употребу и препознаје примере у свом окружењу
- 1ПД.2.3.5. разликује повратне и неповратне промене материјала
- 1ПД.2.3.6. разликује промене материјала при којима настају други материјали од оних промена материјала при којима не настају други материјали

4. КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ

У области КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ ученик/ученица:

- 1ПД.2.4.1. зна да кретање тела зависи од силе која на њега делује, врсте подлоге и облика тела
- 1ПД.2.4.2. зна да се светлост креће праволинијски
- 1ПД.2.4.3. уме да пронађе тражене улице и објекте на плану насеља
- 1ПД.2.4.4. уме да пронађе основне информације на географској карти Србије: највећа и најважнија насеља, облике рељефа и површинских вода
- 1ПД.2.4.5. уме да пронађе и упише тражене информације на ленти времена

5. ДРУШТВО

У области ДРУШТВО ученик/ученица:

- 1ПД.2.5.1. зна које су улоге различитих друштвених група и њихових чланова
- 1ПД.2.5.2. зна која су права и обавезе чланова у различитим друштвеним групама
- 1 ПД.2.5.3. разуме повезаност и међузависност различитих људских делатности

6. ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ

У области ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ ученик/ученица:

- 1ПД.2.6.1. препознаје и именује облике рељефа и површинских вода у свом месту и у околини
- 1ПД.2.6.2. зна основне одлике рељефа и вода у држави Србији
- 1ПД.2.6.3. разуме повезаност природно-географских фактора - рељефа, вода, климе -и делатности људи
- 1ПД.2.6.4. зна редослед којим су се јављали важни историјски догађаји, појаве и личности
- 1 ПД.2.6.5. уочава сличности и разлике између начина живота некад и сад
- 1ПД.2.6.6. препознаје основна културна и друштвена обележја различитих историјских периода
- 1ПД.2.6.7. препознаје на основу карактеристичних историјских извора о ком историјском периоду или личности је реч

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

1. ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА

У области ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА ученик/ученица:

- 1ПД.3.1.1. разуме повезаност живе и неживе природе на мање очигледним примерима
- 1ПД.3.1.2. разуме функционалну повезаност различитих делова тела живих бића

3. МАТЕРИЈАЛИ

У области МАТЕРИЈАЛИ ученик/ученица:

- 1ПД.3.3.1. разуме како загревање и хлађење воде и ваздуха утичу на појаве у природи
- 1ПД.3.3.2. примењује знање о променама материјала за објашњење појава у свом окружењу

4. КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ

У области КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ ученик/ученица:

- 1ПД.3.4.1. уме да чита географску карту примењујући знања о странама света и значењу картографских знакова

5. ДРУШТВО

У области ДРУШТВО ученик/ученица:

1ПД.3.5.1. разуме заједничке карактеристике друштвених група и разлике међу њима

1ПД.3.5.2. разуме да се права и обавезе чланова друштвених група међусобно допуњују

6. ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ

У области ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ ученик/ученица:

1ПД.3.6.1. зна шта је претходило, а шта је уследило након важних историјских догађаја и појава